

גדור פרצי בבן פרצי

(לדרכו של דורנו כדור של גאולה)

רב מתיבתא אשר בהיכלא דמשיחא אמר: מאן דלא הפיך מריא למתיקא וחשוכא לנהורא, לא ייתי הכא¹.

נמצאים אנו בתקופה קשה ומסובכת; תקופה אשר סולם ה'איתחלתא דגאולה' - שאותו ראינו בעיני רוחנו מוצב ארצה ועולה 'קמעא קמעא' בעלייה בטוחה לקראת הגאולה השלמה - נראה עתה כאינו מחזיק את משאו.

ברור לכול, שהמאבק הקשה המתחולל בארצנו אינו אלא תוצאה מחלישות רוח פנימית ועמוקה של העם היושב בציון. חולשה זו היא שהולידה והצמיחה את המציאות הקשה שאליה הגענו, והיא זו הממשיכה להתל ולטלטל במנהיגות כולה.

א. בין שני המשיחים

1. שתי תקופות לגאולה

מקובלנו ששתי תקופות הן בגאולה - משיח בין יוסף ומשיח בן דוד². שומה עלינו להבין שאכן התהליכים המתחוללים בנפש היחיד ובאומה כולה, צופנים בחובם שלב אחר בגאולה. לתקופה זו ייעודים חדשים, הבנויים על מה שנבנה בעבר, אך גם מחדדים בתחילתם את החסר והדורש תיקון. נדרשים אנו להבין כיצד החסרונות המתגלים לעינינו טומנים בתוכיותם אורה גדולה. הכרה זו עצמה, ומתוך כך גם הבנה מהי דרך עבודת ה' המיוחדת לדור זה, היא גם שתיתן מים חיים לנפש עייפה.

2. גוף ונשמה

ההבנה השגורה היא ששתי תקופות אלו, תפקידן גאולת הגוף ואחריה גאולת הנשמה. כך כתב באריכות הרב קוק זצ"ל במאמרו 'המספד בירושלים'³. כאשר חוזר העם לארצו, צריך הוא לזכות תחילה לשלמות טבעית גופנית, אשר הייתה חסרה לו, בכדי שהקומה הרוחנית הנשמית שתבוא

1. מאמרי הראייה עמ' 99, המספד בירושלים, ומקורו (בשינוי לשון) בהקדמת הזוהר, ח"א ד, א.

2. לשון אחר בשלבי הגאולה מצאנו ברמח"ל, והיא - פקידה וזכירה (בעיקר במאמר הגאולה ח"א).

3. מאמרי הראיה עמ' 94. במקומות נוספים ביאר הרב את היחס בין המשיחים באופן אחר. לקמן, נביא מדבריו במדבר שור (דרשה כג). כמו כן, באורות ישראל (ו, ו) מתאר הרב את המעבר משיח בן יוסף לשיח בן דוד כמעבר מלאומיות ישראלית לשאיפה אוניברסלית כללית. אמנם יש מקום לראייה הפוכה: דווקא יוסף הוא המתערה בארץ מצרים, הרחק ממשפחתו, ומשכיר מזון לכל מצרים (ועמי הסביבה). לעומתו, דווקא דוד מזוהה יותר מכול עם מלכות ישראל. נראה שיש מקום לשני הכיוונים: התפוררות הצד הלאומי היא הכנה לקראת תפיסה אוניברסלית. אולם הצד הלאומי שניטשטש, היה בעיקרו לאומי-אוניברסלי (ככל העמים, 'עם נורמלי'), ומשיח בן דוד הוא שיפתח תפישה לאומית מקורית (ועיי' שמונה קבצים ז, קסט).

בעקבותיה, תהיה קומה שלמה. אכן, עינינו תראינה, שעיקר תרומתה של מדינת ישראל הוא גאולת כוחות החומר והגוף. במישור הציבורי מתבטא הדבר במדינה עצמאית, בעלת משק וככלכלה, צבא ומשפט. במישור של היהודי היחידי, גאולה זו זקפה את קומתו, והצמיחה דמות 'ארץ ישראלית' חדשה/ישנה, בעלת ביטחון עצמי, המאמינה בכוחותיה הטבעיים. אמנם, בדורנו כבר ניכרים חסרונותיה של דמות זו, אך אל לנו לבוז לחידוש ולחשיבות שבדבר. במובן זה, תפקידו של משיח בן דוד הוא נתינת תוכן חיים ומשמעות רוחנית לתהליך כולו, שהתמקד עד עתה בגיבוש הצדדים החומריים לבד.

3. צדיק ובעל תשובה

אמנם במקורות אחרים, בפרט בחסידות⁴, ניתן למצוא הסבר אחר למשמעותם של שני המשיחים, הסבר שנראה על פניו אף הפוך לקודמו: **משיח בן יוסף** בקומת **הצדיק**, ו**משיח בן דוד** בקומת **בעל תשובה**. להלן נעמיק בהבנת ביאור זה, ומשמעותו לדורנו.

כיום ניתן לראות שהבקשה הרוחנית בעת הזו, איננה רק חשיפה של הצדדים הרוחניים הפנימיים של תנועת התחייה הציונית, אלא חיפוש של רוח אחרת - התחדשות ובקשת עומק ומשמעות המשדדת את כל הרבדים בעם, ואף בקרב תופשי התורה. בקשה זו באה גם מתוך רצון ללימוד זכות והבנה פנימית של חסרונות הדור ונפילותיו, ובכללם ההתפרקות מהאידיאלים הציוניים בפרט ואידיאלים בכלל, והדגש על מילוי מאווייו ושלמותו של היחיד, וכמיהתו לחיים ולחוויה.

ב. בין משיח צדיק לבין משיח בעל תשובה

1. יוסף ויהודה

בכדי להתבונן בשני כוחות אלו, נסקור כמה דמויות משקפות שהופיעו במהלך הדורות. הצמד הראשון לכול - יוסף ויהודה.

יוסף חולם על העתיד, וכל חייו הוא מממש את מה שחזה⁵. האידיאל קיים בעיני רוחו, ותפקיד חייו - להביא את הדברים למימושם. יוסף מצליח בכל מעשיו ובכל מקום שאליו נקלע. בפשט, לא מתוארות שום נפילות שבאו בעקבות מעשיו. יוסף שומר על שלמותו הפנימית על אף כל המהפכים שעברו עליו. שלמותו הפנימית קבועה, והשינויים בחייו הם ב'לבושים' המשתנים כלפי חוץ. יוסף מודע למדרגתו - "הלוא לא-להים פתרונים ספרו נא לי". בברכות יעקב ומשה נקרא יוסף - "נזיר אחיו", כנזיר המתעלה ומתקדש מעל חומריות העולם הזה, ומתדבק במהותו הפנימית. 'יוסף הצדיק'.

לעומתו, מצטיירת דמותו של יהודה בתורה באופן שונה מאוד. אחר מכירת יוסף, מפסיקה התורה באופן חד בסיפור ירידתו למצרים: "וירד יהודה מאת אחיו". ליהודה לא הייתה זו רק התנתקות מאת אחיו, אלא גם ירידה אחר ירידה במעשה תמר, "ויט אליה אל הדרך...". אולם דמותו מקבלת את זוהרה בסוף אותה פרשייה - "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני". גבורת נפש זו, של המוכנות להודות על האמת לעיני כול, על אף העלבון והקושי שבדבר, והיכולת לקום

4. וכתופה מהים - עיי: שפת אמת לפני ויגש (בפרט תרלח-תרלט); 'תקנת השבין' לרי' צדוק הכהן מלובלין (ובפרט יא, ד); מאמרי האדמו"ר האמצעי - 'קונטרס דמלכא משיחא אתא לאתבא צדיקא בתיובתא' (ובמקורות המופיעים שם), ועוד.

5. עיי רמב"ן בראשית מב, ט.

אחר הנפילה - היא המייחדת את יהודה. לא הצלחה מתחילה ועד סוף היא מנת חלקו, אלא הליכה כדרך כל אדם. אולם דווקא המאבק, ההודאה על האמת והמוכנות לשוב מתוך מסירות נפש, היא המצמיחה בסופה של אותה פרשייה את גואלם של ישראל.

2. שאול ודוד

מלכותו של שאול היוותה תשתית למלכות דוד. על שאול נאמר מחד: "נחבא אל הכלים", ומאידך: "ויגבה מכל העם משכמו ומעלה... כי אין כמוהו בכל העם". כוחותיו הנפשיים מפותחים וקומתו יציבה ומלאת ביטחון, אלא שאין הוא מחזיק טובה לעצמו כלל, ומלא הוא בביטול עצמי. כך היא גם קומתו של צדיק, וכך גם ראינו אצל יוסף - אדם שיש לו כוחות נעלים, אך הוא יודע שכולם באים לו מאת ה', והוא עצמו 'נחבא אל הכלים'. בלשון החסידות: ענווה של 'ביטול בעצם'.

ואולם, ביטול עצמי זה היה ראשית מפלתו:

מפני מה נענש שאול? מפני שמחל על כבודו, שנאמר "ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה, ויבזוהו ולא הביאו לו מנחה, ויהי כמחריש", וכתוב "ויעל נחש העמוני ויחן על יבש גלעד".

(יומא כב, ב)

מלך, צריך הוא שיבין שהיראה של העם כלפיו היא הבסיס של כוח מלכותו, מלכות שמים. נקודה זו של ביטול כלפי העם מתגלה אף בהמשך, בהקרבת קורבנו לפני בואו של שמואל ובמלחמת עמלק. ואכן כך ממש מוכיחו שמואל: "הלא אם קטן אתה בעיניך, ראש שבטי ישראל אתה...".

והנה, דווקא שאול, הוא אשר בהמשך מלכותו שמר בקנאות על מעמדו כמלך, ואף רדף אחר דוד. נראה שדווקא אדם שבתחילה הייתה בו ענווה של 'ביטול בעצם', כאשר הוא נופל לגאווה ותחושת ישות, אין בו כלל צד של שפלות וענווה של 'ביטול היש', ועל כן הוא דווקא נתפס לשמירה על כבודו⁶.

כאשר בא שמואל למשוח את דוד, הקב"ה שלל את מחשבתו למשוח את אליאב, בשל מראהו וגבוה קומתו. מכאן ואילך התגלה שרמנא - ליבא בעי, ולא תכונות וכישרונות נעלים הם העיקר, אלא הלב והרצון. דוד נער קטן, הפך גובהם הנישא של שאול ואליאב, ואף מראהו אינו מקרין הוד וכבוד הראוי למלוכה. אולם ה' הרואה ללבב מצוהו - "קום משחהו כי זה הוא". כוחו של דוד מתגלה בשיאו במפגש מול גלית. רק דוד הקטן, אשר כלל לא נשלח למלחמה בתחילה, מעז לצאת לקראת המחרף מערכות א-להים חיים. כאן מתגלה, שאומץ לבו של דוד - שורשו בביטחונו בה' א-להיו, ולא בחרב ובחנית או בכישרון מעשי.

אף שידע דוד כי נמשח למלך, לא ניסה לקחת את המלוכה. יתר על כן, אף ששאול רדף להורגו, לא העז לפגוע במלך ישראל - משיח ה'. תכונה זו של התבטלות ושפלות כיחיד עמדה לדוד אף בהמשך מלכותו (במרד אבשלום ובמרד שבע בן בכרי); ולעומתה, קנאותו לכבוד מלכות ישראל, היא מלכות ה'. דהיינו, דוד אינו מזהה את פרטיותו עם מלכות ישראל, אלא בכל עת מרגיש

6. שורש מהפך זה נמצא כאשר שאול מתחנן ששמואל יחזור אתו אל העם, ואומר: "עתה כבדני נא נגד זקני עמי ונגד ישראל". ועיי' יומא שם, שדווקא מנהיג שקופה של שרצים תלויה לו מאחוריו (ולא כשאול "שלא היה בו שום דופיי") לא זחה עליו דעתו.

את שפלותו ואת חסד ה' שהעלהו למלוכה. ומתוך כך ממש, ביטחונו וגבורתו אינם נסמכים כלל על תכונותיו האישיות, אלא על ביטחונו בה', והכרתו שמלכותו היא מלכות ה'.

דמותו של דוד כבעל תשובה מתגלה בשיאה במעשה בת-שבע. עצם הנפילה מורה שנפשו של דוד אינה נפש של צדיק המורם מכל ערכי העולם הזה, אלא נפש הקשורה בחייה לעולם החומרי ומאווייו. ומאידך, כאשר בא נתן הנביא ומוכיחו על פניו, אין הוא מתחמק, אלא מודה ואומר: "חטאתי לה".

נפשו של בעל התשובה המצויה בתוככי העולם הזה וקרבתה אל חומריותו, מורה על קשר עמוק בין השניים.⁸ בשורשו חפץ בעל התשובה להעלות את כל ערכי העולם הזה לה', ולכן דווקא הוא עלול ליפול; ומאידך, דווקא הוא השב עליהם בתשובה ומעלה את חטאיו מזדונות לזכויות. תכונה זו של קישור טבעי לחיים, היא גם תכונתו של מלך שאיננו מסתכל על העם 'מלמעלה', אלא 'יודעי את נפש העם, ודווקא מתוך כך יכול להנהיגם לעשיית רצון ה' ולהשראת השכינה בארץ ממש.

3. הגר"א והבעש"ט

כמאתיים שנה לפני שהעם החל לשים פעמיו לארץ ישראל, כבר החלו להתנוצץ ניצני גאולה בדמותם של הגאון מווילנא והבעש"ט. שניהם דיברו על עלייה לארץ ועל פעמי משיח ההולכים ובאים, ושניהם גילו והפיצו תורה שהפיחה חיים והכינה את העם לקראת גאולתו. אולם שונות היו התורות שאמרו, ובראשית הדרך נראה היה אף שסותרו זו את זו.

הגר"א העיד על עצמו שהוא בבחינת **משיח בן יוסף**.⁹ אף מסר הגר"א לתלמידיו פרקים מדויקים על האופנים והדרכים של הגאולה, ומה שנדרש הוא ליישם בעולם המעשה. כיוסף, שהיה עיקר תולדות יעקב, היה הגר"א ממשיכו העיקרי של עולם התורה שקדם לו.

לעומת זאת, על הבעש"ט אומרת המסורת כי בא מזרע **בית דוד**.¹⁰

תורתו הופנתה בתחילה, לכאורה, דווקא ל**פשוטי העם**, שמצאו בחסידות מרגוע לנפשם. לא לימוד התורה כעיקר, ולא פרישות הצדיקים, אלא התפילה לה' והדבקות בו ללא אמצעי. תורה לבעלי תשובה. תורתו הייתה נראית בתחילה כשינוי וכפריצה של התורה שידע עם ישראל עד כה, ועל כן יצאו עליה עוררין. אולם לאמתו של דבר, הייתה כאן תחילתה של תורה עמוקה השייכת והנדרשת אף לגדולים שבגדולים; תורה שקראה לפרוץ את הצמצום של העולם הזה, ואשר דורשת מיהודי להגיע לדבקות בה' בכל מעשיו, ולהגיע להכרה שהקב"ה נמצא ושורה בכל מקום. מתוך כך, הפיצה החסידות וגילתה ברבים סודות מפנימיות התורה, אשר היו קודם לכן

7. עיי מועד קטן טז, ב, בעניין הנהגתו של דוד בהעלאת הארון לירושלים.

8. עיי שמונה קבצים ז, מז-מח, שורש יצר הרע בעם ישראל. וכן סנהדרין קז, א - "תנא דבי רבי ישמעאל: ראויה היתה לדוד בת שבע בת אליעם, אלא שאכלה פגה". ועייש בכל הסוגיא, את הקשר ההדוק בין החטא, לתשובה שצמחה ממנו.

9. קול התור א, א.

10. עיי ליקוטי מוהר"ן (תנינא, ק), שם הדבר נקשר במפורש אל עבודת ה**תפילה**. ובהקדמת 'דברי שלום': "והיה קבלה בידינו מצדיקים יסודי עולם אשר היה בבחינת נפש דוד עליו השלום".

נחלתם של יחידים¹¹.

ג. לדרכו של דורנו

1. דור הציונות - משיח בן יוסף

תחייתה של הציונות היא מכוחו של משיח בן יוסף. לאור הדברים לעיל, נדגיש כאן דווקא את פן היצדיקי של אותם חלוצים. פן זה התגלה בתלמידי הגר"א, אך גם בחלוצים שהיו רחוקים באיגולא מחיי תורה ומצוות. מסורים היו למען הכלל, ותעצומות הנפש אשר היו בקרבם היו למימוש האידיאלים הגדולים שבהם האמינו¹².

אידיאולוגיות רבות שלטו בכיפה, אך הצד השווה שבכולן - שמגמת חייו של היחיד הייתה במימושן; דור של צדיקים. מסירות נפש כפשוטו ממש, למען מימוש החזון הגדול של עם היושב בציון, אשר באה מתוך אמונה פשוטה וללא פקפוק. התגלתה דמות של חלוץ יהודי, הבוטח בכוחותיו מחד, ומאידך רצונו טובת הכלל, ללא שאיפות אישיות.

אכן 'כוחי ועוצם ידי' זה, הנדרש תחילה לטובה¹³, התהפך עם השנים ליהירות בעלמא אשר לא היה בקרבה דבר. כאשר לא הייתה האמונה טמונה בעומק הנפש אלא כמצגת חיצונית בלבד, ניטלה הרוח מהמעשה הלאומי, והחלו היחידים 'לעשות לביתם'. מלחמת ששת הימים גילתה את כוחו של העם בכיבוש ירושלים והארץ למרחביה, ומשיח בן יוסף יכול היה לרומם את הכול לקראת הופעת משיח בן דוד. אך לא כך היה, מפני שאידיאלים ושאיפות רמות כבר לא היו מנת חלקו של הדור. פרץ זה התגלה בשיאו במלחמת יום הכיפורים. לא עוד מלחמה של אומה, אלא חשבון נפש וביקורת עצמית של היחידים.

2. אחרי הציונות - משיח בן דוד

בדור של פוסט-ציונות, שבאפס רוח לאומית מלכדת, יונק את תרבותו מהרוח העולמית של פוסט-מודרניות, תם זמנם של האידיאולוגיות והחזון. העולם מתרכז סביב כל יחיד ויחיד, שאיפת הגשמתו, ועיקרו - הקיום. לא האידיאלים הם המנשבים בלבבות היחידים ומביאים אותם לעשייה, שהרי האמת היא כבר מהם והלאה, אלא תחושות קיומיות פשוטות ומימוש עצמיותם. שורשי הצרות והסיבוכים ששרוי בהם העם טמונים ברובם בהלך רוח זה. ושוב עולים לעינינו דברי הזוהר - "מאן דלא הפיך מריא למתיקא וחשוכא לנהורא לא ייתי הכא".

11. בדרשה לפרשת וישב (מדבר שור, דרשה כג) מבאר הרב שהמחלוקת בין יוסף ואחיו היא, האם מעלת ישראל היא בתורה דווקא, או מצד סגולתם העצמית, המתבטאת בנבואה. "וזהו ענין תרין משיחין... משיח בן יוסף ע"י כוח התורה... עץ יהודה, שהוא מצד **עצם הקדושה** של ישראל... ואח"כ יהיה משיח בן דוד, שהוא יהיה הרועה את ישראל על פי מעלתם בהתאחד עץ יוסף לעץ יהודה, והנהגת ה**נבואה** גם הנהגת ה**תורה** יחד יבואו בשלום". על היחס בין החסידות וההתנגדות בהקשר הזה, עיי מאמרי הראיה, עמ' 6-7; שמונה קבצים ה, סב, ז, קלח.

12. עיי מאמר הדור, עקבי הצאן עמ' קט.

כפי שכתבנו, קומת הצדיק מבקשת לממש ולעשות את הטמון כבר בתוכה פנימה. ומאידך, דווקא גדולי אדמו"רי החסידות היו המתנגדים החריפים לציונות, שכן: מהי המשמעות למעשה ללא התחדשות הכוונה הפנימית? עיקר הגאולה היא הקדושה והכיסופים המתגלים בליבו של כל יחיד ויחיד לא-להיו, ולא מימוש ומעשה חיצוניים.

13. עיי דרשות הר"ן, דרוש עשירי.

ויאירו לנו דברי הרב חרל"פ, אשר כתב במעייני הישועה (עמי ריד):

...יסוד העבודה באחרית הימים... להתעמק הרבה בשורשו של דוד, בהסתכלות פנימית ככל האפשר, ולהתדבק בנשמתו, ללמוד וללמד את גדולתו ורוממתו של אדוננו דוד המלך ואיכות שורשו, וזוה ימשיכו עליהם ניצוצי אור נשמתו, מהם בגלוי ומהם בנסתר... ואור גאולה ילך ויופיע הלוך ואור בכל מלוא זהרו וגובה קדושתו.

דוד המלך הוא שצריך להיות לנו לנו, בבואנו לנתח את הנשמות של דורנו. אף שלא אידיאליים גדולים נושבים בלבו של בן זמננו, כל לב עדין מרגיש שהוא הוא שעליו נאמר: "טב מלגאו ולבושא דיליה ביש"י"¹⁴, באיזושהי איכות פשוטה של בקשת חירות, חיבור וקיום, הבאים מתוך כנות ואמת. להלן ננסה להתוות את דמותו של בן דורנו. כפי שנראה, חלק מתכונותיו כבר מופיעות בימינו באופן פשוט וברור, וחלקן - בבחינת שורש שעתידי לצמוח ולהופיע.

3. מידות הדור

נתחיל בנקודה היסודית ביותר - **הצימאון לחיים**¹⁵. רעב טובב את הכול - לחיות באמת! ללא שיעבוד חיצוני המחניק את הרוח. להרגיש את מלוא גבורות ותעצומות החיים. אף בעל התשובה צמא לחיים, ואדרבה, הוא הצמא להם מכול, ואין לו מעצמו כלום אלא תשוקת החיים¹⁶. אלא שתשוקה זו עצמה, מבררת לו מהי 'איכות חיים': חיים חיצוניים המתגלים בסופם כמצמצמי חיים וכמלאי יגון ומוות, ולעומתם חיים של אמת, מלאי חופש פנימי ושמחת עולם. "ואתם הדבקים בה' א-להיכם חיים כולכם היום".

אף הרצון להיטיב את המעשים ולהיטיב עם הבריות, אינו נובע בעיקרו מאידיאל פנימי, מהזדהות עם רצון ה', אלא עם התחושה הקיומית הפשוטה - אלו חיים! אותו רעב לחיים, שהיה בתחילה כנוס כולו בתוך האישיות הפרטית, ונשא בחובו תשוקות נמוכות ואגואיזם, התהפך לתשוקת חיים עדינה והכרה בהירה - "כי עמד מקור חיים באורך נראה אור". בשיאם ובטהרתם, מתגלים חיים אלו במוכנות אף למסירות נפש של החיים הפרטיים, למען "א-להים חיים ומלך עולם". אז מתגלה שאכן נטהרה הנפש מכל סיגיה.

צימאון זה אינו מסתפק ביחיים של משמעות, דהיינו בהכרה שכלית של ערך החיים, אלא בכמיהה שחיים אלו יופיעו בכל רובדי הנפש. ומכאן הרצון להרגיש, להתחבר, לדבוק. תורות גבוהות וגדולות אינן מתיישבות על הלב, ומפנות את מקומן לחיפוש אחר חוויות נפשיות - כאן ועכשיו.

נפשו של בעל התשובה נמצאת בתוככי הקיום הפשוט בעולם הזה, ועל כן לשם דווקא הוא רוצה להמשיך את דבקו בחיים. ואכן, יש ברצון זה בשורשו תיקון גדול מאוד, שכל כוחות

14. תיקוני זוהר, תיקון ס (צג, ב); אגרות הראי"ה א עמי' שע; אגרות הראי"ה ב עמי' קפח (סי' תקנה). ופעמים שבכדי להרגיש את הטוב הגנוז, יש להסיר את המבט מהנראה לעיניים, וכבר יוסף (סנהדרין צח, ב) שיכל לומר "ייתן, ואזכי דאיתב בטולא דכופיתא דחמריה" כנגד חבריו, דווקא מפני שסגי נהור היה, וד"ל.

15. עיי סוכה נב, א: "משיח בן דוד... כיון שראה משיח בן יוסף שנהרג, אומר לפניו: רבונו של עולם, איני מבקש ממך אלא חיים. אומר לו: חיים, עד שלא אמרת - כבר התנבא עליך דוד אביך...". ועיי סנהדרין צו, ב, שמשח בן דוד נקרא 'בר נפלי'.

16. עיי אורות התשובה ה, 11; ז, ט; א-ג, ועיי' סעיי י.

הנפש של האדם יהיו כלי ומשכן **לדבקות** בה' יתברך. מתוך כך מובנת הנטייה הגדולה והצימאון - **להרגיש**. בראש ובראשונה, הדבר מתבטא בחיפוש אחר קשר בלתי אמצעי לה' יתברך - **בתפילה**. בעל התשובה מחפש תפילה שבה יוכל להביע את רצונותיו ובקשותיו האישיות, הן במילות התפילה עצמן, והן בצורת התפילה (ניגון/שירה). החיפוש אחר החוויה מתבטא גם בדגש הרב על מוסיקה, ועל עבודה נפשית אישית (התבוננות, דמיון וכו').

אולם, אין כוונת הדברים לומר שהחיפוש הוא רק אחר חוויה ורגשות. אדרבה, החיפוש הוא אחר משמעות גדולה יותר ועמוקה יותר, שהיא שתתן משמעות גם למעשים הפרטיים כולם. משמעות **עמוקה** מחד, אך **פשוטה ובהירה** מאידך¹⁷. תביעה נשמתית זו היא היא, למרבה הפלא, שורש השאלה הפוסט-מודרנית.

4. שורש הפוסט-מודרניזם

רוחה של הפוסט-מודרניות היא שאין אמת אחת, ובצורה הקיצונית יותר - שאין אמת כלל¹⁸. בדברינו, ננסה להעלות ממצולות את השורש שבקדושה הטמון בתוכה. מאז ימי אריסטו, החל האדם לתאר את העולם מנקודת מבטו (הרציונלית לכאורה). ייאושו של הפוסט-מודרניסט הוא בעצם מאמת שבאה מהאדם, אשר חשבה בגאותו לאמת אובייקטיבית. דהיינו, תנועה זו טומנת בחובה שלילת הרע, או במילים אחרות - קריסתו אל תוך עצמו. שלילת מחשבות שמקורן באדם לבד, ואין להן שייכות אל האמת, מתוך תביעה לחיפוש אחר אמת ועומק גבוהים ועמוקים יותר. השלב הראשון, היוצר ריק מסוים כאשר כל האמונות והדעות שהיו לאדם מאבדות ממוחלטותן וקורסות, הוא הכרחי כדי לצעוד לשלב השני - כמיהה לאמת הבאה ממעל לאדם. מתוך הבנה זו מחדד האדם את הפער בינו לבין א-להיו, ומושרשת בו **ענווה**, שאף היא מצויה בראשיתה כבר היום. כאשר האדם אכן מכיר בכך שתפיסתו ודבריו אינם אלא מתוך מגבלות הכרתו, מבין הוא באמת ענווה מהי. מופנמים באדם הכבוד וההקשבה לכל אדם, ק"ו לדבר ה' הבא אליו ממעל¹⁹.

17. עיי באורות התשובה ד, י (שמונה קבצים ב, ב).

18. באחרונה, יצאו ספרים המתמודדים נכחה עם הפוסט-מודרניות, ותובעים את עלבונה של האמת. ספרים אלו מתמודדים 'חזיתית' עם השקפה זו, מציגים אותה במערומיה, ומתווים דרך להחזרת אמון האדם באמת, וביכולתו לחתור אליה. 'שתי עגלות וכדור פורח - על יהדות ופוסטמודרניזם', מאת הרב מיכאל אברהם, וכן 'פלורליזם פנטיים וכלליות', מאת הרב יוסף קלנר. באופן אחר, מתמודד עם הסוגיא הספר 'כלים שבזרים' מאת הרב שגי"ר. ספר זה מבקש, כדברינו למעלה, להעלות את הנקודה הפנימית שבפוסט-מודרניות עצמה. אולם באופן כללי נאמר, שכששם מתוארת תופעה זו היא כבר חלק מ'התשובה' בעצמה, בעוד שבדברינו הפוסט-מודרניות היו רק שלב בדרך, וכמציג 'שאלה' בלבד.

19. "אמת הדבר, שמאו מעולם ידענו... שכל ההכרות האנושיות הן סובייקטיביות ייחוסיות, זאת היא הימלכות' בבחינת כלי דלית לה מגרמה כלום..." (איגרות הראי"ה א עמי' מז). ובהקשר אחר, נראה שמאורעות עמנו בשנים האחרונות, אף הם הפנימו בנו את ההכרה שאיננו יודעים כיצד ואיך תבוא הגאולה בוודאי, והופיעה בנו ענווה פשוטה והקשבה פנימית ליד ה' המכוונת את המהלכים כולם.

אמנם, על אף דברינו על בקשת אמת ומשמעות פנימיים שממעל להכרת האדם - מצויה בבעל התשובה גם תנועה לכאורה הפוכה. אין הוא מחפש אמת א-להית, שאין לה דבר עם ערכי העולם הזה כפי שהם מופיעים לעיניו. אדרבה, כמיהתו היא שאמת זו תופיע ותבאר ותעלה את כל חיי העולם הזה **כפי שהם**. אין הוא מוכן לקבל אמת, גבוהה ככל שתהיה, אם איננה מתקשרת ומבארת את חייו ואת האמיתות הקיימות בס'20. תביעה זו, לא מצמצום והורדת האמת היא באה, אלא מתוך כמיהה שהאמת הא-להית תופיע במציאות עצמה, ולהגיע לייחוד שלם. "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף, גם ה' יתן הטוב וארצנו נתן יבולה"²¹.

חיפוש זה מוליד תכונה אחרת - **כנות**. בעל התשובה ניחן בכנות פנימית עזה המביאה אותו למודעות למעשיו והרגשותיו בפועל, והתאמתם לאמונתו והשקפתו. כנות זו מביאה אותו לתביעה כפולה - הן שהרגשותיו ומעשיו יתוקנו וישקפו באמת את רצונותיו הפנימיים, והן שאמונתו ומחשבותיו יהיו יכולים להתממש בפועל, ולא יישארו "מרחפים" ממעל. כנות זו גורמת לבעל התשובה להטלת ספק, או להבדיל לחוסר עניין, בכל תורה שאיננה כזו. האמת, הצומחת מהארץ, שואלת, חוקרת ותובעת - בכדי לגלות משמים תורה אשר אכן תגאל את המציאות בשלמות, ורק אז - תוכל ארצנו ליתן יבולה.

כנות וענווה אלו, קשורים בהכרח הפשוטה של בעל התשובה שהוא אינו מושלם, ואף אינו שואף להיות בדומה לזה. יודע הוא בנפשו את מעלותיו וחסרונותיו, אולם עיקר מעלתו בעצם ההתמודדות עם אתגרי החיים, ובייחוד - בתפילתו ובהשתוקקותו כלפי שמיא. אמנם יש לשאול - האם אכן יש לפנינו ענווה? והרי עינינו רואות לכאורה את הפך הדברים. מסגרות הסמכות השונות מאבדות את כוחן והשפעתן, מתוך שכל אחד סבור שאין הוא זקוק להן, ויכול הוא להתמודד ולהחליט לבדו. אולם, נראה שאין כאן גאווה, אלא **חוצפה**. התחושה הפשוטה אינה שאני הוא היודע בדווקא, אלא שכל יחיד ויחיד חפץ להעמיד את חייו מכוח עצמו, ולא מתוך השפעה מבחוץ.

5. יחיד וציבור

הרבה מהתכונות שסקרנו מתקשרות בשימת דגש על **היחיד** ועולמו ומימוש עצמיותו. מימוש עצמי זה - הנדרש פעמים לגנות, שכן הוא עשוי להוביל לחשיבה אגוצנטרית ולהסתפקות בהשתלמות האישית - נמצא מתהפך להיות עיקר ויסוד בעולמו של בעל התשובה²². בעל התשובה עסוק הרבה בהבנת נפשו, על נפתוליה ומאוייה. רק העלאת רצונותיו הפנימיים ועידון רגשותיו ומעשיו, הם שיביאו אותו להשתלמות אמיתית, ולא ההליכה אחר תביעות מבחוץ. מבין בעל התשובה יפה, שבכדי ליצור תיקון שלם, נדרש הוא 'להתחיל מבראשית', בתיקון והעלאת עולמו הפרטי, ורק מתוך כך יתגבשו היסודות לבניין איתן ורחב יותר של הכלל כולו. באופן זה, אף

20. **הערת המערכת:** ראה מאמרו של שגיא כהן "כמו לאדם שלא היה כאן בכלל" ובמאמריהם של המגיבים - 'צהרי' כ עמ' 143 ואילך, והמשך הדיון בגיליון זה.

21. ומתוך כך מובן השורש הטוב בפיטוח ההכרה האנושית עצמה, לבדה, כשלב לקראת איחוד שתי התפיסות. עיי בהקשר לכך בדברי הרב קוק על הרמב"ם והרמב"ם - שמונה קבצים ז, פד; אורות האמונה עמ' 86.

22. ההיפוך מתבטא הן בהבנה שחלק ממה שהיה קודם ה'אני' אינו אלא לבושים חיצוניים של הנפש, והן בכך שעצמיותו של האדם עצמה מתעדנת ומודכנת מניתוק וניכור מה' להיות כלי לאור ה'.

תפיסת הכלל וההזדהות עמו, לא תסתור את תפיסתו את עצמו, אלא תלך ותתפתח מתוכו באופן עמוק והרמוני יותר.²³

הדגשת השלמתו וייחודו של היחיד, וההכרה שכל יחיד מבטא במחשבותיו ורגשותיו את ייחודו ושורש נשמתו כחלק מהאמת שממעל לכול, יוצרת דרישה נוספת - גיוון. גיוון זה טומן בחובו ריבוי סגנונות בחיים בכלל, ובעבודת ה' בפרט.

בעומקם של דברים, הפנייה אל ה' של בעל תשובה בעיקרה היא עמידה פנים בפנים, בשונה מהצדיק שעיקר דבקותו היא במציאת נקודת ההזדהות שלו, צלם א-לוהים שבו, עם ה'. ההזדהות של בעל התשובה עם המציאות עצמה, יוצרת בתוכו אישיות עצמאית, ומציבה אותו עומד פנים בפנים לפני ה', בבחינת "ואני תפילה". והדברים ארוכים.

מתוך דברים אלו, מובנת המשיכה הגדולה **לחסידות** בדורנו. החסידות עוסקת בעבודת ה' של היחיד, ומדגישה את הכמיהה לדבקות א-להית. אולם יש להדגיש, שאין כאן חזרה אל החסידות הישנה. החיים בארץ ישראל שונים מאוד מהחיים שבחוצה לארץ, ותורת ארץ ישראל צריכה לכלול ולהקיף את כל הקומות שקדמו לה. משיח בן דוד אינו מופיע כתורה הדוחקת את התורות שקדמו לה, ובפרט את זו של משיח בן יוסף, אלא כתורה המאחדת ומקיפה את הכול, אף אם היא מחדשת רובד נוסף. בהקשר לחסידות, תורתה הדגישה את הדבקות הרוחנית ואת עבודת היחיד. ועל כן ההתייחסות לעולם הטבעי והגשמי, ומושגי 'ביטול היש' החסידיים (ועוד), צריכים להתבאר ולהתחדש ב'פנים חדשות', וכרובד נוסף המונח על גבי הקומה הטבעית והכללית שנתפתחו בארץ.

ד. איחוד שני המשיחים - ומי בראש?

כיצד אם כן מתיישבים שני הביאורים השונים לתפקידי המשיחים, הביאור הראשון על הקומה הטבעית שמעליה הקומה הרוחנית, והביאור השני על הצדיק ובעל התשובה?

'האדם איננו מה שהוא, אלא מה שהוא רוצה להיות'. על כן דווקא הצדיק השלם בפנימיותו, עיקר מגמתו הוא תיקון העולם בפועל. השלמות האידיאלית כבר עומדת בעיני רוחו, ועל כן שאיפתו היא מלמעלה למטה - תיקון וזיכוך העולם החומרי. כנגדו, בעל התשובה מזוהה בעצמו עם אותו עולם טבעי וחסר, ולכן עיקר רצונו הוא יציקת תוכן רוחני אל תוכו.²⁴

כפי שכתבנו, שלמותו של משיח בן דוד היא דווקא בחיבור שתי הקומות לאחת. השאיפה העצמית והקיומית תתאחד עם רוח האידיאל, ותשוקת החיים תמצא את מקומה ב'ואתם הדבקים בה' א-להיכם חיים כולכם היום".

אשר על כן, תפקידנו הוא להורות את הדרך שבה יוכלו שתי תנועות הנפש שתוארו להשלים זו את זו, עד שיהיו לאחד.

נדרשים אנו להשלים את תנועת הנפש של בעל התשובה, ב'אור מקיף' של אידיאליים, אשר יעדנו ויטהרו את שאיפתו העצמית, ויפנימו את ההכרה ששורש אחד לכול. ההכרות האידיאליות והכלליות צריכות להתבאר באופן פשוט ומתיישב על הלב. יחד עם זאת, יש להראות וללמד את סיגי הנטייה העצמית שאיננה מתוקנת. מה בין שאיפה לקשר עצמי ופנימי, לחוויה חיצונית

23. עיי בדברי ר' שמעון שקאפ בהקדמה לשערי יושר (ראש העמוד השני).

24. רמז לדבר, שדווקא יוסף הוא בנה של רחל 'עלמא דאיתגליא', ויהודה בן לאה 'עלמא דאיתכסאי'.

סרת טעם? מה בין השלמת האני העצמי ופיתוח הכוחות המיוחדים לאדם, לבין גאווה ואגואיזם? מה בין חיפוש אמת גדולה ובהירה, לבין עצלנות מחשבתית המטילה ספק ומזלזלת בכל דבר שאיננו מובן לה בקטנותה?

אולם, שוב עולה ומתחדדת השאלה הקדומה - "מי בראש?"²⁵. האם מהלך זה הוא שלב עראי, אך מגמתו בסופו של דבר להעלות את נשמותינו לדרך הראשונה, של קומת הצדיק, או שמא יש דווקא בקומת בעל התשובה מדרגה גבוהה יותר, עבודת ה' הנתבעת בדור הגאולה מכל אחד ואחד?

אף שהעלינו שהשלמות תבוא דווקא מתוך איחוד המדרגות - "ועבדי דוד מלך עליהם ורועה אחד יהיה לכולם". האיחוד עצמו נובע דווקא מתוך שהמוקד הנפשי והרוח הכללית באים משורשו של דוד המלך. "מלכא משיחא אתא לאתבא צדיקא בתיובתא"²⁶. ואם כן הכול נדרשים להשתנות ולקנות בתוכנו את מידותיו של בעל התשובה.

כפי שראינו, עיקר גילויים אלו ועוצמתם מופיעים דווקא בדור הצעיר. אשר על כן, עלינו לפנות אל הצעירים מתוך תחושת ענווה. ענווה, משום שאנו מבינים שהם נושאים בתוכם זרעים של חידוש, שאף אנו נדרשים ללמוד ולהבין. צורת החינוך צריכה לכלול בתוכה הרבה נתינת מקום - לתת לכל יחיד ויחיד יכולת ללמוד על עצמו, ומעצמו. להדגיש את פנימיותה של החוויה הנעשית בקדושה, ולא רק להזהיר מפני סיגיה. להקנות להם כלים לגלות ולפתח את עצמיותם. ללמדם תורה פנימית ועמוקה, אך בהירה ופשוטה, המתאימה למדרגתם. להדגיש ולבאר את מרכזיותה של עבודת התפילה, רעיונותיה ומילותיה, והעמידה הישירה של כל יחיד לפני ה'.

הכרה זו צריכה ללוות אותנו גם ביחס לכלל עם ישראל. בימים אלו של מאבקים פוליטיים ורוחניים, הבנה מעמיקה של התהליך העובר על העם, תוכל לשנות ולעדן את דרכי הפעולה, ולשפוט נכונה יותר את המציאות. ראשית, נמצאנו למדים שאנו בתהליך, שאף שבראשיתו ניכרים עיוותים, הרי שהוא מוביל לקומה גבוהה ועמוקה יותר. הדבר מוציא מלבנו את ההרגשה שהמאבק כאן הוא 'על החיים ועל המוות', כאשר כישלון כזה או אחר עלול להתפרש כסופה של הדרך. ומאידך, אין כאן אופטימיות מטשטשת, שאינה מאפשרת הסתכלות בהירה על המציאות כפי שהיא. אדרבה, כוחות הרצון והמעשה יתמלאו מחדש ברעננות ובהתחדשות. ובעיקר, הכרה בדבר נחיצותה של תנועת תשובה גדולה הצריכה לעלות ולהופיע, והבנה טובה יותר בדבר אופן התשובה הנרצית והדרכים לקנותה²⁷.

25. עיי סנהדרין קב, א.

26. מקורו בשינוי לשון בוהר בהעלותך (רעיא מהימנא קנג, ב), ומובא פעמים רבות בחסידות. וכן עיי שמונה קבצים ז,

ז.

27. עיי אורות התשובה ד, ח.